

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-60>

УДК 811.111'42

Юровських К.А.

Київський національний лінгвістичний університет

**СТАТУСНО-РОЛЬОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ НЕПОРОЗУМІННЯ**

**Анотація.** У статті розглянуто компоненти соціального контексту, такі як: соціальна роль, соціальний статус, стереотипи, соціальна дистанція, соціальна ієрархія, соціальні конвенції – що можуть вплинути на перебіг комунікативного процесу за умови своєї актуалізованої релевантності. Визначено вплив соціальної змінної статусно-рольових характеристик на виникнення ситуації непорозуміння в діалогічному дискурсі. Зокрема, виділено причини виникнення непорозуміння через асиметрію в соціальних відносинах мовців; ними є невідповідності формального чи змістовного плану, а також непідпорядкування соціальним конвенціям. Результати дослідження підкріплено фрагментами сучасного англійського діалогічного дискурсу, які детально проаналізовані. Матеріалом дослідження слугували скрипти різних за жанром фільмів і серіалів 2000-х років.

**Ключові слова:** комунікативна ситуація, непорозуміння, соціальна асиметрія, соціальні конвенції, статусно-рольові характеристики.

Yurovskiyh Kateryna

Kyiv National Linguistic University

**STATUS AND ROLE CHARACTERISTICS  
OF COMMUNICATIVE SITUATION OF MISUNDERSTANDING**

**Summary.** The article examines the key components of social context, in particular speakers' status and role characteristics. Social status refers to the place an individual takes in the society, while social role – to the part he/she plays in accordance to the status. They are phenomena of the objective reality that are reflected in one's mind; further, they might influence the course of communication. For effective communication, a speaker's cognition creates the image of an interlocutor with his/her background, taking into account social distance and degree of acquaintance. However, in case of a lack of some information, a speaker might resort to applying stereotypes, which allow him/her to categorize the social environment easily and quickly. To analyze the social variable of status and role characteristics, it is necessary to determine the social vertical distance and social asymmetry between the speakers. With a higher social status, one person can dominate another in a conversation by having better language and communicative competence. Social status is represented verbally on the lexical and stylistic levels as well as non-verbally on the pragmatic level. Notably, the study has identified three possible reasons for appearance of communicative misunderstanding. The first one is formal disparities where speakers experience difficulties finding the right language means to express their intention because of belonging to different social groups (e.g. using professional vocabulary or sophisticated language by those with a higher status and using slang by those with a lower status, not trying to adapt their speech to the needs of an interlocutor). The second reason is contents discrepancies caused by a difference in background knowledge due to diverse social group attribution (e.g. referring to common background knowledge and context models that an interlocutor is not aware of). Finally, the third cause is violation of social conventions existing in the society (e.g. violation of the Politeness Principle). All these factors increase the probability of misunderstanding unless proper adjustment is undertaken by a speaker.

**Keywords:** communicative situation, misunderstanding, social asymmetry, social conventions, status and role characteristics.

**Постановка проблеми.** На сучасному етапі розвитку наукових розвідок екологізм стає характерною рисою досліджень. Лінгвістичні та комунікативні явища вивчаються в середовищі їхнього існування із врахуванням різноманітних факторів впливу. Так, непорозуміння може виникнути у спілкуванні людей, які є представниками різних соціальних груп. Соціальна змінна статусно-рольових характеристик накладає відбиток на протікання комунікативного процесу за умови своєї актуалізованої релевантності. Однак наразі існує прогалина у вивченні впливу соціального контексту, зокрема статусно-рольових характеристик, на виникнення ситуації непорозуміння.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Статусно-рольові характеристики відображають структуру соціальних зв'язків особистості, рівень її залучення в соціальне середовище та її місце в соціальній ієрархії [12]. Соціальний статус від-

повідає на питання «Хто він?», а соціальна роль – «Що він робить?» [9]. Таким чином, ці поняття відповідають положенню індивіда в суспільстві та реалізації цього положення, вони є також типами позицій суб'єкта [11].

Соціальний статус проявляється в комунікативному статусі, який репрезентується соціальними, психологічними та комунікативно-позиційними характеристиками мовців [14]. Варто відзначити, що вираження соціального статусу носить імпліцитний характер [5]. Вивчення можливе лише за допомогою дискурсу, на який статус накладає відбиток.

Статус є феноменом об'єктивної реальності, що транслюється в людську когніцію та дискурс. Згідно з Саушевою О.В., діалогічний дискурс будуватиметься особливим чином під впливом образу соціального статусу в мовній свідомості комуніканта, яка є маніфестацією глибинного мовного механізму соціовербальної інтеракції [15].

Дослідниця визначає образ соціального статусу як характерне для даного індивіду та даного соціуму уявлення про суспільне положення суб'єкта, що включає як нормативну шкалу статусів, так і присвоєну систему соціальних статусів суб'єктам, які входять до кола свідомості й мовної свідомості комуніканта [15]. Погоджуючись з Саушевою О.В., вважаємо, що образ соціального статусу виступає частиною підґрунтя для продукування та сприйняття дискурсу. Так, образ соціального статусу є відображенням об'єктивного статусу комуніканта в контекстуальній моделі разом з уявленнями про нього.

Для ведення ефективної та успішної комунікації мовці мають володіти певною базою інформації про співрозмовника, що дозволяє створити образ соціального статусу останнього. Образ утворюється на основі попереднього досвіду спілкування, наявної інформації про співрозмовника та залучених стереотипів. Іншими словами, знання комунікантів один про одного (а саме знання соціопсихологічних особливостей, ступінь знайомства, соціальна дистанція, що враховує соціальні статуси і зумовлені ними ролі) необхідні для створення міжособистісного контексту [7]. Ступінь знайомства визначає якість створеного образу. Близьке знайомство обумовлює існування спільних знань [21]. Такі знання відкидають необхідність вищого рівня експлікації, що значно спрощує процес спілкування. Також комунікації сприяє симетричність соціальних статусів, вона може транслюватись у певні спільні знання, однакові фрейми.

Основоположним поняттям у соціальних ролях є очікування, що підпорядковані простому правилу: те, чого очікують від поведінки індивідууму, те і вимагають. *Ролі* – своєрідні шаблони взаємних прав та обов'язків [8]. Типова поведінка, що асоціюється з певною роллю, призводить до формування стереотипів. **Стереотипи** створюються на основі досвіду, частішої повторюваності рольових ознак, які характеризують поведінку, манеру говорити, рухатися, одягатися тощо [8]. Стереотипи дозволяють швидко, просто й достатньо надійно категоризувати соціальне середовище індивіда [1]. Вони є когнітивними структурами, схемами, що організують, інтегрують та управляють інформацією, керують увагою [16], а також виступають невід'ємними компонентами індивідуальної та масової свідомості [3]. Таким чином, очікування разом із стереотипами визначають і регулюють комунікативну поведінку людей, особливо незнайомих або малознайомих мовців, надають спрощене базове знання для ведення комунікації.

Одним із ускладнень, з яким мовці можуть стикнутися у комунікативному процесі, є непорозуміння. Наразі цей феномен був досліджений з прагматичної та міжкультурної перспектив. Однак **невирішенням залишається питання** впливу соціальних факторів на виникнення комунікативного непорозуміння.

А отже, завданням нашого дослідження є вивчення статусно-рольових характеристик та їхньої ролі у ситуації непорозуміння, а саме визначення причин виникнення досліджуваного явища.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** За відсутності соціально-статусної інформації,

її негочності, недотримання відповідних соціальних конвенцій можливі порушення в протіканні комунікативного процесу. У ситуації непорозуміння, зумовленої відхиленнями в соціальному контексті, як правило, наявна асиметрія. Для виявлення асиметрії розміщуємо статус кожного комуніканта на шкалу з двома бінарними опозиціями: вищий та нижчий статус одного мовця по відношенню до іншого. У цьому випадку ми послуговуємося поняттям соціальної дистанції, зокрема *соціальної вертикальної дистанції* – рівнем домінування, контролю, впливу однієї людини на іншу [17; 19]. У дискурсі вертикальна дистанція проявляється в рівні мовленнєвого домінування, можливого за умови вищого рівня розвитку мовної та комунікативної компетенції. Відмітимо інгерентну відносність поняття статусу: людина зі своїм статусом може мати як вище, так і нижче положення відносно статусу співрозмовника в конкретній комунікативній ситуації.

Згідно з низкою дослідників, *соціальний статус* проявляється вербально на лексичному та стилістичному рівнях, а також невербально на прагматичному, тобто в підборі засобів для вираження інтенції, необхідного жанру, стилю, стратегій і тактик для ведення інтеракції [4; 14; 20]. Всі ці прояви зводяться до мовленнєвої поведінки, що є сукупністю мовленнєвих вчинків індивідів, які віддзеркалюють специфіку існування мовного колективу в даному суспільному устрої [6]. Соціальні параметри можуть відображатися інтенціонально й неінтенціонально [6].

Мовленнєва поведінка тісно взаємопов'язана з рівнем мовленнєвої компетенції. За результатами розвідок у соціальній психології розрізняють два типи мовців: *одностильовий* і *різностильовий* [10]. Одностильовий комунікант приділяє незначну увагу підбору мовних засобів, не демонструючи мовленнєвої гнучкості, тоді як різностильовий, попри бажання зберегти свій стиль, може з легкістю адаптувати мовний репертуар до наявної ситуації, тим самим проявляючи високий рівень розвитку мовленнєвої компетенції [10]. Відповідно, одностильовий мовець асоціюється з нижчим статусом, в той час як різностильовий – з вищим.

У когнітології існує подібне поняття – когнітивна складність (*cognitive complexity*), що апелює до рівня когнітивного розвитку [23]. Когнітивна складність є певним континуумом із крайніми точками: когнітивно-складним розвитком і когнітивно-простим розвитком [18; 23]. Індивідууму з низьким когнітивним розвитком складніше формувати альтернативні концепти на відміну від того, хто характеризується високим рівнем розвитку [22]. Отже, загальні когнітивні здатності впливають на продуктивну й інтерпретативну діяльність мовців.

Вивчивши реалізацію статусно-рольових характеристик у дискурсі та їхню роль у ситуації непорозуміння, виокремлюємо наступні причини виникнення досліджуваного когнітивно-комунікативного збою:

1) **Невідповідності формального плану**, що полягають у проблемі підбору мовленнєвих засобів для вираження наміру комунікантів, які належать до різних соціальних груп.

Вищий соціальний статус транслюється за посередництвом когніції у вищий стильовий реєстр

і більший лексичний запас, що може призвести до непорозуміння за умови нехтування соціальним статусом співрозмовника та його мовленнєвою компетенцією. Модель гіпотетичних знань співрозмовника й образ соціального статусу взагалі не створюються або створюються з неточностями. У результаті слухач не в змозі адекватно трактувати висловлення. Вищий соціальний клас відзначається застосуванням піднесеного стилю та професійної лексики (технолекту), тоді як нижчий – сленгом [24]. Знову ж таки, мова йде про стереотипне сприйняття соціальних груп.

Вазначимо, що порозуміння між представниками вищого та нижчого соціального статусу досягається шляхом адаптації. Мовці з вищим статусом дотримуються нейтральності у виборі стилю і лексичних одиниць. З боку комунікантів із нижчим статусом адаптація прослідковується у схильності до нейтральної вербалізації.

Розглянемо конкретну комунікативну ситуацію з наявним непорозумінням, зумовлену соціально-статусними параметрами мовців. Ситуація відтворює проблему у формальному вираженні повідомлення:

(1) *Missy: Any news you want me to pass along to Mom?*

*Sheldon: Well, she might be interested to know that I have refocused my research from bosonic string theory to heteronic string theory.*

*Missy: Heteronic string theory?.. Yeah, I'll just tell her you said hey [26].*

Ситуація непорозуміння виникає через різницю в соціальних статусах мовців, а саме через різні сфери професійної діяльності. Шелдон, будучи науковцем, теоретичним фізиком, не зважає на той факт, що його сестра Міссі не належить до цього соціального прошарку та не володіє знанням у названій галузі. Оперуючи професійною термінологією, що притаманна вченим, Шелдон нехтує образом соціального статусу сестри та не буде модель гіпотетичного знання співрозмовника; зрештою, він не вдається до нейтралізації власного дискурсу. Таким чином, концепт, пов'язаний зі зміною фокусу дослідження, не може бути відтворений у свідомості Міссі, адже він відсутній в її когніції та картині світу. Виникає непорозуміння, хоча жінка його відразу згладжує, вже звикнувши до такого роду спілкування з братом.

У формальному плані доволі розповсюдженою є проблема **співвідношення буквального та переносного (непрямого) значень**. Стереотипно вищому соціальному класу приписується володіння багатшим запасом одиниць із непрямим, метафоричним значенням, в той час як нижчому – буквально розуміння слів і висловлень. У кінофільмах і кіносеріалах дана ситуація використовується для створення ефекту комічного [2]. Наведемо приклад реалізації такого феномену, що дещо перебільшено, проте яскраво демонструє описану ситуацію:

(2) *Jess: You know what I tell my fourth graders if you don't understand someone, try to put yourself in their shoes.*

*Coach: Yeah right. I'm not wearing girl stuff [25].*

Ідіома «*put oneself in smb's shoes*» трактується Коучем у своєму буквальному значенні, що не дозволяє Джемс донести її інтендоване значення.

У сіткомі Коуч є уособленням стереотипного образу спортсмена – зображений як нерозумний і недалекоглядний. Він не може адекватно трактувати вкладений смисл Джемс через обмеженість лексичного запасу, нестачу розумових здібностей. Подібні приклади непорозуміння віднаходимо доволі часто, особливо серед мовців із великою горизонтальною дистанцією.

2) **Невідповідності змістовного плану**, спровоковані відмінними знаннями через різницю в статусно-рольових характеристиках.

Приналежність до конкретної соціальної групи обумовлює формування фонду спільних фонових знань (тобто колективного когнітивного простору) і певних фреймів, закріплених у когніції та контекстуальних моделях. Однак, така інформація може залишатися неактуалізованою, оскільки мовці мають право дотримуватись нейтральних тем і максимально підлаштовуватись до співбесідника. Коли ж комуніканти апелюють до соціально-групових фонових знань, існує вірогідність, що один із мовців буде не в змозі їх адекватно трактувати через відмінні статусно-рольові характеристики та, відповідно, відсутні необхідні знання. До прикладу:

(3) *Andy: To get to the Ralph Lauren store, I take the 6 and – ...*

*Emily: You are not going to the store.*

*Andy: Of course not. I'm going... (thinks)... to his house?*

*Emily: (Good Lord). You are going to the showroom. It's across the street from Miyake over on Madison.*

*Andy: Miyake? Super! Is that a restaurant?*

*Emily gives her a completely disgusted look.*

*Andy: I'm guessing no [27].*

У розмові бере участь провінціалка Енді, яка нещодавно переїхала до мегаполісу та влаштувалася на роботу до журналу моди. Її поведінка типова для її соціального статусу; їй бракує фонових знань, що спричиняє ряд непорозумінь, пов'язаних із специфікою роботи у сфері моди. У свою чергу, її колега Емілі не зважає на статус і фонові знання співрозмовниці та оперує поняттями, відомими для тих, хто вже має досвід проживання у великому місті й досвід роботи в цій галузі. Таким чином, асиметрія простежується у вищому соціальному статусі Емілі та нижчому Енді. Ситуація непорозуміння спричиняється небажанням або неусвідомленням необхідності адаптації до статусно-рольових характеристик комуніканта з вищим статусом до нижчого. Для виходу з такої ситуації Енді вдається до ряду здогадок у формі запитань для можливого збереження обличчя, тоді як Емілі має коригувати розуміння співрозмовниці для донесення інтендованого повідомлення. Зауважимо, що в розмові присутня дистанціювання комунікантів: в той час як мовець із високим статусом демонструє впевненість, негативну ввічливість, мовець із низьким статусом – невпевненість, позитивну ввічливість.

3) **Непідпорядкування соціальним конвенціям**, які закріпились у соціумі.

Загальновідомим є той факт, що соціум диктує правила поведінки і норми, що фіксуються в людській когніції. Поведінка кожної соціальної ролі та статусу прописана суспільством для належного протікання комунікації, дотримання

принципу ввічливості. *Соціальні конвенції* (норми) – це «авторитарні стандарти дій, що підтримуються певною соціальною групою, вважаються обов'язковими для виконання всіма її членами та мають результатом позитивну або негативну оцінку поведінки» [13, с. 138]. Соціальні конвенції співіснують з комунікативними. Щоб успішно й ефективно спілкуватись, мовці мають приримуватися цих правил і постулатів. В іншому випадку, підвищується ймовірність виникнення комунікативних ускладнень. Наведемо фрагмент дискурсу з недотриманням соціальних норм з боку одного з мовців, що призводить до ситуації непорозуміння:

(4) *Andy: Oh, thank God. Where are you?*

*Miranda: Excuse me?*

*Andy: I need to talk to you. Right away.*

*Miranda: Don't have time. I'm having breakfast with Irv. You should be busy all day preparing the James Holt party* [27].

Соціальний контекст конструюється професійними відносинами двох жінок. Міранда займає вище професійне положення: вона – керівниця, якій підпорядковується асистент Енді. До того ж, у їхній компанії панує сувора ієрархія, що вимагає від підлеглих чіткого слідування всіх правил і процедур, дотримання формальних відносин із колегами. У наведеному прикладі реєструємо порушення вищевикладених положень з боку Енді, яка знаходиться в емоційно-збудженому стані від інформації, що і обумовлює її поведінку: Енді розпочинає розмову з вигуку та запитання без приві-

тання чи певного вступу, що частіше віднаходимо в спілкуванні з рівними за статусом; ця репліка є мовленнєвим актом, що загрожує обличчю, у вигляді прямого немітигованого питання. Така поведінка збиває з пантелику керівницю, котра застосовує перепит для кларифікації. Цей перепит відображає когнітивний дисонанс у Міранди. Навіть після отримання пояснення керівниця дає зрозуміти, що має важливіші справи. До того ж, вона вказує Енді на її прямі обов'язки у формі непрямого директиву «*You should be busy all day preparing the James Holt party*». Хоча непорозуміння і зникає, успішною такою комунікацію назвати складно, адже недотримання соціальних норм обурило керівника та викликало небажану реакцію. Таким чином, недотримання соціальних конвенцій залишає негативний відбиток (в емоційному плані) на комунікації незважаючи на те, що непорозуміння формально подолане.

**Висновки та перспективи дослідження.** Резюмуючи вищесказане, слід зазначити, що статусно-рольовий параметр має інструментальне значення у протіканні комунікативного процесу. Наявна асиметрія в соціальних зносинах може негативно відобразитись на спілкуванні та призвести до виникнення ситуації непорозуміння між мовцями через невідповідності формального чи змістовного плану, а також невідповідності плану соціальним конвенціям. Перспективи дослідження вбачаємо у поглибленні когнітивного аспекту вивчення соціального контексту індивідуального мовця та групи мовців.

## Список літератури:

1. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: Социально-психологические проблемы. Москва : Изд-во МГУ, 1990. 240 с.
2. Дубцова О.В. Багатозначність як лінгвальна причина комунікативних невдач (на матеріалі англомовного дискурсу). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. 2013. Вип. 668. С. 19–27.
3. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. Москва : Алгоритм, 2006. 830 с.
4. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва : Ин-т языкозн. РАН; Волгогр. гос. пед. ин-т, 1992. 330 с.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность (изд. 7-е). Москва : Издательство ЛКИ, 2010. 264 с.
6. Косенко Ю.В. Основы теории мовної комунікації : навч. посібник. Суми : Сумський державний університет, 2011. 187 с.
7. Кравченко Н.К. Дискурс и дискурс-анализ : краткая энциклопедия. Киев : Интерсервис, 2017. 286 с.
8. Крысин Л.П. Попытка социально-ролевой типологии речевых жанров. *Коммуникативные исследования*. 2015. № 1(3). С. 49–54.
9. Крысин Л.П. Социальный аспект владения языком. *Социальная психолінгвістика : хрестоматия / К.Ф. Седов*. Москва : Лабиринт, 2007. С. 96–125.
10. Кручек В.А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування. Київ : ДАКККіМ, 2010. 273 с.
11. Морозова Е.И. Мировоззренческие параллели в трактовке содержания терминов «дискурс», «контекст», «ситуация». *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2010. № 897. С. 99–105.
12. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2003. 448 с.
13. Петренко О.М. Діалектична єдність ввічливості та неввічливості крізь призму еколінгвістики. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. 2016. № 6. С. 136–140.
14. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. Київ : «Ваклер», 2001. 656 с.
15. Саушева Е.В. Образ социального статуса коммуниканта в диалоговом дискурсе: На материале английского и русского языков : автореф. дис. кандидата филол. наук : 10.02.19. Военный университет МО РФ, Москва. 2005. 20 с.
16. Augoustinos N., Walker I., Donaghue N. Social cognition. An integrated introduction (2nd edition). London : Sage, 2006. 376 p.
17. Brown R., Gilman A. (1960). Pronouns of power and solidarity. *Style in language / T.A. Sebeok (Ed.)*. Cambridge, Mass. : MIT Press. P. 253–276.
18. Burleson B.R. (2007). Constructivism: A general theory of communication skill. *Explaining communication: Contemporary theories and exemplars / B.B. Whaley, W. Samter (Eds.)*. Mahwah, N.J. : Lawrence Erlbaum Associates, 2007. P. 105–128.
19. Carli L.L. Gender, interpersonal power, and social influence. *Journal of Social Issues*. 1999. Vol. 55, issue 1. P. 81–99.
20. Dijk T.A. van (2008). Discourse and context: A sociocognitive approach. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 267 p.
21. Fussell S.R., Krauss R.M. Understanding friends and strangers: The effects of audience design on message comprehension. *European Journal of Social Psychology*. 1989. Vol. 19, issue 6. P. 509–525.

22. Gardiner G.S. Complexity training and prejudice reduction. *Journal of Applied Social Psychology*. 1972. Vol. 2, issue 4. P. 326–342.
23. Kasulis, J.J., Zaltman G. Message reception and cognitive complexity. *Advances in Consumer Research*. 1977. Vol. 4. P. 93–97.
24. Zhou Y.A., Fan Y. (2013). Sociolinguistic study of American slang. *Theory and Practice in Language Studies*. 2013. Vol. 3, no. 12. P. 2209–2213.

### Джерела ілюстративного матеріалу

25. New Girl: [TV series]: Pilot / directed by J. Kasdan. – Elizabeth Meriwether Pictures, American Nitwits, Chernin Entertainment, 20th Century Fox Television, 2011. – Season 1, Episode 1. – 24 min.
26. The Big Bang Theory: [TV series]: The Pork Chop Indeterminacy / directed by Mark Cendrowski. – Chuck Lorre Productions, 2008. – Season 1, Episode 15. – 22 min.
27. The Devil Wears Prada / directed by D. Frankel. – Fox 2000 Picture, 2006. – 109 min.

### References:

1. Ageev V.S. (1990). *Mezhgruppovoe vzaimodeystvie: Sotsial'no-psikhologicheskie problemy* [Intergroup interaction: Social and psychological problems]. Moscow : Moscow State University. (in Russian)
2. Dubtsova O.V. (2013). Bahatoznachnist yak lnhvalna prychna komunikatyvnykh nevdach (na materiali anhlo-movnoho dyskursu) [Polysemy as a linguistic reason for communicative failures (on the material of English discourse)]. *Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Germanic Philology*, vol. 668, pp. 19–27.
3. Kara-Murza S.G. (2006). *Manipulyatsiya soznaniem* [Manipulation of consciousness]. Moscow : Algoritm. (in Russian)
4. Karasik V.I. (1992). *Yazyk sotsial'nogo statusa* [The language of social status]. Moscow : The Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences; Volgograd State Pedagogical Institute. (in Russian)
5. Karaulov Yu.N. (2010). *Russkiy yazyk i yazykovaya lichnost'* (izd. 7-e) [The Russian language and language personality (7<sup>th</sup> edition)]. Moscow : LKI. (in Russian)
6. Kosenko Yu.V. (2011). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii* [Basics of the theory of linguistic communication]. Sumy : Sumy State University. (in Ukrainian)
7. Kravchenko N.K. (2017). *Diskurs i diskurs-analiz : kratkaya entsiklopediya* [Discourse and discourse analysis : A brief encyclopedia]. Kiev : Interservis. (in Russian)
8. Krysin L.P. (2015). Popytka sotsial'no-rolivoy tipologii rechevykh zhanrov [Attempt at social and role typology of speech genres]. *Communicative Research*, vol. 1, no. 3, pp. 49–54.
9. Krysin L.P. (2007). *Sotsial'nyy aspekt vladeniya yazykom* [The social aspect of command of a language]. *Sotsial'naya psikholingvistika : khrestomatiya*. Moscow : Labirint, pp. 96–125.
10. Kruchek V.A. (2010). *Psikhologo-pedahohichni osnovy mizhosobystisnoho spilkuvannya* [Psychological and pedagogical background of interpersonal interaction]. Kyiv : DAKKKiM. (in Ukrainian)
11. Morozova E.I. (2010). Mirovozzrencheskie paralleli v traktovke soderzhaniya terminov "diskurs", "kontekst", "situatsiya" [Worldview parallels in the interpretation of the contents of the terms "discourse", "context", "situation"]. *Bulletin of Karazin Kharkiv National University*, vol. 897, pp. 99–105.
12. Orban-Lembryk (2003). *Sotsialna psikhologhiia : navch. posibnyk* [Social psychology : manual]. Kyiv : Akademydav. (in Ukrainian)
13. Petrenko O.M. (2016). Dialektychna yednist vvichlyvosti ta nevvichlyvosti kriz pryzmu ekolinhvistyky [Dialectical unity of politeness and impoliteness through the prism of ecolinguistics]. *Scientific Bulletin of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series "Philological sciences". Linguistics*, vol. 6, pp. 136–140.
14. Pocheptsov H.H. (2001). *Teoriya kommunikatsii* [The theory of communication]. Kiev : Vakler. (in Russian)
15. Sausheva E.V. (2005). *Obraz sotsial'nogo statusa kommunikanta v dialogovom diskurse: Na materiale angliyskogo i russkogo yazykov* [The image of social status of a communicator in dialogical discourse: On the material of English and Russian languages (Abstract of the dissertation of the Candidate of Philological Sciences)]. Moscow : Military University of the Ministry of Defense of the Russian Federation.